

1. UN PAÍS NORMAL

Aquesta antologia aplega una sèrie d'articles de premsa de Joan Francesc Mira apareguts entre 2001 i 2011 en el suplement «Quadern» de l'edició valenciana d'*El País*, en el setmanari *El Temps* i en el diari *Avui*. Davant d'un volum així, podem evocar les paraules de Joan Fuster en el pròleg de *Nosaltres, els valencians*, quan comentava que aquell era la classe de llibre que li hauria agradat veure escrit per un altre. Al davant de l'evidència que ningú no s'animava a fer-ho (per mandra o incapacitat, o totes dues coses alhora), s'hi va posar mans a l'obra. En altres moments, Fuster confessa alguna cosa semblant sobre els seus escrits de contingut més polític o sociològic: els escriu per necessitat, en un «país normal» no serien necessaris i ell es dedicaria plenament al que de veres li agrada, ço és, a l'assaig erudit, i més encara a la lectura. Són les circumstàncies del país les que l'obliguen a abandonar les seues lectures i posar-se a escriure textos que de vegades anomena ras i curt pamfletaris. Entenent, és clar, el terme en el sentit de text de batalla, de pulsíó provocadora per a fer despertar el paisanatge d'aquella somnolenta digestiva. Com que «fallem en tant que poble normal», ell s'hi veu abocat a haver d'assumir un paper que no li correspon, que és el de fer despertar el seu país.

Evidentment, en aquesta argumentació algú pot descobrir una mica d'impostura, una posa, fins i tot un fàcil

pretext per a fer-se perdonar aquells textos polítics. Tant se val, el que és innegable són les energies esmerçades en aquell compromís, que l'allunyava d'altres protagonismes exclusivament literaris. Llegint *La condició valenciana* de Joan F. Mira he recordat aquestes disquisicions fusterianes: molts dels textos de Mira serien superflus, o del tot innecessaris, en un poble o país normal. A França, a Anglaterra, a Itàlia, a Alemanya, no tindrien gaire sentit. Si Joan Francesc Mira hagués nascut dient-se Jean-François o John Francis, moltes de les disquisicions que alimenten aquestes pàgines mai no haurien sortit a la superfície. Serien possiblement inanitats: un francès de París no té cap dubte sobre la llengua que parla (una altra cosa seria un del Rosselló o de la Bretanya), com un anglès de Londres no té cap problema identitari: a l'inrevés, sovint és un excés d'identitat el que els provoca problemes. El xovinisme és un terme d'origen francès, que al·ludeix al soldat Nicolas Chauvin que mirava tot allò propi amb tant d'optimisme que el seu nom va servir per a definir l'excés patriòtic. Però xovinistes són els francesos, com els anglesos, com els alemanys, com totes les cultures poderoses. Per això, Mira confessa que «sovint m'agradaria ser japonès, o suec, o portuguès, o alguna cosa així de neta i simple. O fins i tot un bon francès de França o un espanyol d'Espanya, o alguna de tantes denominacions que, d'entrada, no t'obliguen a pensar ni a triar: està tot clar des del principi, està tot dit i fet, i quin descans no haver de pensar-hi cada dia». És a dir, membre d'un país on la cultura no és un problema.

Als valencians, en canvi, ens passa el contrari, i no som «un poble normal». Joan Francesc Mira tot al llarg d'aques-

tes pàgines, amb la meticulositat que el caracteritza, va donant els símptomes que confirmen el diagnòstic. Ens diem «valencians» però no tenim ben clar què vol dir això, quina és l'essència de la valencianitat. Dubtem amb el nom del territori (per a uns regne, per a altres país, per als polítics, ai, comunitat), dubtem del nom de la llengua (català o valencià), dubtem amb els atributs que socioculturalment conformen la nostra identitat: què és ser valencià? És senzillament haver nascut en una de les tres províncies o és alguna cosa més? Què més? Perquè sí que ho és, de més, ser francès o ser anglès. Com diu Mira: «És molt probable que, si Fuster hagués sabut “qui som”, no hauria escrit aquell llibre [*Nosaltres, els valencians*], o no de la mateixa manera. Però, com i quan ens hem definit els valencians?: poc, i malament, aquesta és la qüestió».

Evidentment, la major part del nostre poble viu del tot aliè a aquestes qüestions. Tan sols un pocs dies abans de les eleccions rebroten inesperadament, d'una manera cíclica i perfectament programable. Els partits polítics de conjuntura estatal, radicats a Madrid, apel·len a un sentiment d'hibridisme cultural, on allò valencià és tan important i decisiu com allò espanyol. En canvi, els partits polítics amb seu al territori valencià (mal anomenats «nacionalistes», perquè els partits espanyols també ho són, de nacionalistes), carreguen el seu discurs sobre la defensa d'allò propi, però amb l'agreujant de no gosar definir amb massa concreció en què consisteix allò propi. Potser per això, a les nostres terres, malgrat tindre una cultura diferent de la de Castella, no hi ha hagut manera que un partit d'aquestes característiques «nacionalistes» (com CiU, com el PNV, com Bloque Galego)

tingués més d'un grapat de representants. No sabem quina és la nostra identitat. Decididament, no som «un poble normal».

En realitat, al territori valencià es produeix un litigi constant entre la cultura castellana i la catalana. La reconquesta per Jaume I i la seua repoblació amb colons procedents en bona part de Catalunya, però també d'Aragó, va donar al nostre territori un substrat català, inqüestionable des del vessant científic. Però també allò aragonès/castellà és originari i propi de les nostres arrels més pregones, per la repoblació amb aragonesos d'algunes zones de l'interior, i encara que minoritari, forma també part consubstancial del que el rei en Jaume va denominar Regne de València. Així les coses, des de la nostra pròpia fundació allò català ha estat en conflicte amb allò aragonès/castellà, i encara a hores d'ara, més de set-cents anys després, aquesta pulsio cultural no s'ha solucionat. A l'inrevés, el castellà (i darrere l'espanyolisme) duu camí d'eradicar per complet la cultura catalana a les nostres terres. La submissió a Madrid cada vegada és més asfixiant, mentre que la ruptura de lligams amb Barcelona cada colp és més alarmant. I això no és una conseqüència dels darrers anys de govern del PP: Joan Francesc Mira ens recorda que la lletra de l'himne dels valencians, que comença amb la frase «Per a ofrenar noves glòries a Espanya», fou aprovada en les Corts Valencianes en temps de majoria absoluta del PSOE.

«La llengua va quedant-se com un ornament retòric», diu Mira. I és totalment cert. Pot fer-se servir en les manifestacions falleres (al capdavall, és la llengua dels ninots), en les trobades festivogastronòmiques al voltant d'una paella

(sobretot en el moment d'atacar el socarrat), en els altars de sant Vicent Ferrer (un autèntic miracle del sant que tants xiquets del cap i casal parlen «per un dia» en valencià), i en altres efervescències sentimentals i folklòriques. Un «ornament retòric» que vol dir que en cap cas aquesta llengua pot transformar-se en vehicular, en la llengua de la família, dels negocis, de l'escola: en la llengua en la qual es pensa. En la llengua amb què es negocia i es fa un país.

1.1. Una mirada sobre la política valenciana

Joan Francesc Mira veu molt encertadament que els nostres problemes identitaris tenen una translació sobre les nostres activitats econòmiques i patrimonials. Crea un vincle entre pàtria i economia, i entre pàtria i patrimoni. El conreu de la identitat (és a dir, el cultiu de la pàtria) ens fa un poble més sòlid, més madur, més segur de si mateix, fa una societat menys pusil·lànim, menys dòcil, menys crèdula, i per tant un poble amb un major potencial per a resistir els embats dels mercats. El cultiu de la pàtria és una assegurança per al patrimoni, ja que un poble que estima i valora el seu país el protegeix de les rapacitats, de la destrucció, del balafiament. El patrimoni ho és tot: és la llengua, però també és el territori, la geografia (la protecció dels espais naturals), l'agricultura, el teixit industrial. La descurança amb el patrimoni permet l'explotació sense escrúpols, la destrucció, la lletjor. Com diu Mira, referint-se a l'incomparable paisatge de l'horta de València: «Com si la modernitat, el progrés, la indústria i el comerç i tot això hagueren de suposar neces-

sàriament la destrucció d'un del més esplèndids, singulars i densos paisatges humans que els valencians hem sabut produir com a cosa única i pròpia [...]. Com si tot això no fóra una cultura que calia preservar amb tot l'amor, la dedicació, els plans i els diners que hagueren fet falta. Però ja se sap que invertir en cultura vol dir, en primer i quasi únic lloc, fer museus d'art contemporani, planetaris hemisfèrics, aquaris oceànics i altres projectes igualment profunds i sumptuosos».

Un poble desmotivats en aquestes qüestions tan primordials, es troba desprotegit, i cau fàcilment en mans dels especuladors, de la gent sense escrúpols, dels passavolants. La relació entre la pàtria i la política també és un tàndem poderós: un país que no existeix no produeix polítics d'altura (d'altura política i humana), i bona prova n'és la rècula de polítics que els valencians hem produït durant les darreres dècades (des d'Eduardo Zaplana fins a Francesc Camps, sense oblidar Joan Lerma, José Luis Olivas, Rita Barberá o els Fabra, Carlos i Alberto). La manca d'uns polítics amb capacitat i sensibilitat, bons coneixedors de la realitat cultural i social d'un país, ha tingut conseqüències nefastes sobre la nostra economia (com ara l'ensorrament de les caixes valencianes, fins a desaparèixer completament, o el tancament d'un ens tan preciós per a la cultura com és RTVV). I com diu Joan Francesc Mira, parlant dels polítics: «És una casta de gent en general dubtosa quant al nom de "valencians" que gasten –uns no ho són, uns altres ho són amb histèria, la major part ni els interessa què vol dir tal cosa–, perfectament espanyols d'ànima, cor i principis... No es creuen el seu país com a país, aquest és el secret».

Arribats a aquest punt caldria preguntar-se el perquè de tot plegat. Què ens passa als valencians? Com hem permès aquesta destrucció del nostre paisatge, de la nostra economia, de la nostra cultura? «Una llengua en tots els territoris de la qual els dies de la setmana es diuen dilluns, dimarts, dimecres, dijous, divendres, dissabte i diumenge, és amb certesa una llengua sola» insisteix Mira, des del cansament d'haver de proclamar obvietats. Aquesta «certesa» tanmateix importa poc a la majoria dels valencians, que es troben més còmodes viatjant a Madrid que a Barcelona. I dins d'aquest conjunt de valencians hi ha una massa molt heterogènia, i no necessàriament conservadora: bona part dels socialistes valencians també ofrenen (o han ofrenat) «noves glòries a Espanya», activament o senzillament per omissió. En un parell d'articles, Joan Francesc Mira parla del seu bon amic, i historiador admirable, el senador Alfons Cucó, i de manera molt discreta, explica les discrepàncies que tingueren quan el PSPV es va integrar en el PSOE: «En parlàvem llargament, de tot això, discutíem: “fora del gran partit no fareu res”, em deia ell; “a dins tampoc”, li deia jo. No ens vam barallar mai: perquè la cosa important no era estar dins o fora, era “fer” alguna cosa per canviar d'una punyetera vegada aquest país. I a això va dedicar ell la vida». L'eliminació del PSPV pel partit socialista espanyol va significar un colp definitiu per a la cultura valenciana, i a la llarga també per a la mateixa política. El sucursalisme polític, l'espanyolització del PSPV, la seua desaparició *de facto* (malgrat conservar-se en les sigles, com una mena d'apèndix pretèrit), tot això s'observa en la realitat política valenciana. Sens dubte, «fora del gran partit» el PSPV hauria conservat una mica més la

seua identitat, encara que alguns dels seus militants haurien viscut molt pitjor.

Així doncs, els factors que han confluït en el delírium trèmens que és la societat valenciana actual són molts i molt diversos. Hi ha una base històrica inqüestionable, que es remunta als orígens dels temps; hi ha la pulsio constant entre el nacionalisme espanyol i el català, una batalla especialment virulenta a les nostres terres; i finalment també hi ha un substrat de caire sociològic i que podríem resumir amb la fórmula sumària que el valencià és per naturalesa panxacontent i meninfot («El mal dels valencians, entre altres mals més grossos, és no tindre una sola bandera, ni un sol nom, ni un sol himne, ni una visió comuna del país, del passat, de què som, del futur»). D'aquest còctel tan explosiu deriva l'estat actual del nostre país: sense banca, sense política i sense cultura. I sense televisió: sense cap mitjà públic de comunicació que ens represente de punta a punta del país. Som, això és exacte, una «comunitat». Que com diu Mira, és com no ser res.

2. EL COLUMNISME DE JOAN FRANCESC MIRA

2.1. El compromís cívic de l'escriptor

«En Fuster, l'escriptor va ser més eficaç que l'ideòleg, i, personalment, crec que més valuós també», escriu Mira en un dels articles. I és molt possible que tinga raó. Fuster és un

gran escriptor, sempre interessant i instructiu per la pulcritud de la seua prosa, per la facilitat per a l'adjectiu, esmolat, per la rapidesa amb què conforma metàfores i paràboles, amb què trau punta a les frases, vertaders aforismes. Fuster, doncs, va ser més *eficaç* com a escriptor que com a ideòleg. Va tindre més èxit, i l'evidència és palmària. Almenys si mirem la realitat del nostre país (una altra cosa, ben distinta, seria si estudiàrem la seua repercussió a Catalunya).

En aquest sentit, el mateix podríem dir de Joan Francesc Mira. Sens dubte, és un dels grans escriptors valencians de tots els temps, amb obres literàries de primera magnitud (com ara *Els treballs perduts* o *Purgatori*) i amb traduccions d'obres clàssiques de gran importància (com ara la *Divina Comèdia* o l'*Odissea*). En canvi, les seues experiències polítiques (cap de llista per Unitat del Poble Valencià) no han tingut la fortuna que una personalitat de la seua altura sens dubte mereixia. No hi ha dubte que és un dels intel·lectuals que més a fons ha pensat sobre el país, que més l'ha estudiat (i això des de tots els angles possibles: des del científic, com a antropòleg, i des del sociològic, com a escriptor). I, tanmateix, s'hi produeix aquesta dolorosa constatació de comprovar com les seues tesis (tan fruit de la raó, de «l'optimisme de la raó») no aconsegueixen convèncer els seus conciutadans, quasi ni recollir un grapat de vots, malgrat que els seus arguments siguen inapel·lables. L'any que Mira es va presentar a les eleccions, Eduardo Zaplana guanyava per majoria absoluta. Si fem un exercici de gimnàstica política, què hauria estat d'aquest país si el guanyador haguera estat l'escriptor valencià? Quants desgavells ens hauríem estalviat? Quina dosi de progrés i de modernitat hauria portat

al nostre poble? El president Mira podria haver evitat molts disbarats, ens podria haver conduït pel camí del progrés i de la modernitat. Tots aquells que no el varen votar pensen seriosament que la seua decisió fou millor? Que el seu vot va estar millor emprat?

2.2. La columna com a assaig

Una de les característiques pròpies de l'estil de Joan Francesc Mira és l'ús del jo, de la primera persona. En una entrevista que li va fer el crític Joan Josep Isern, Mira li va confessar que veia la seua columna com un petit assaig. Les seues columnes són càpsules de saviesa, petits exercicis que naixen des de l'experiència, des de la decantació del mateix quefer creatiu. L'humanista Mira sempre hi és present: el jo de l'escriptor es manifesta de moltes maneres, però sempre és conspícuament en primer plànol. D'un viatge trau una experiència i la narra, d'una conferència extrau una idea i l'explica, d'un concert obté una altra dada il·luminadora i ens l'exposa amb pèls i senyals. Mai no rebutja el protagonisme («em trobava jo gaudint», «m'invitaren a fer el pregó de l'11 de setembre»), ans al contrari, l'egotisme és una base més sobre la qual construeix el seu discurs (com ara quan no dubta a parlar de la seua nissaga Mira, que retrotrau a plena edat mitjana). No cau en falses modèsties ni en perífasis o digressions estranyes, sinó que és clar i net en la seua exposició, i els articles giren al seu voltant. Però, de tot això, es destil·la una autoritat intel·lectual inqüestionable: l'aparell argumentatiu, erudit i savi és tan potent –i alhora

s'exposa d'una manera tan natural— que el lector es queda literalment bocabadat. Sobre aquest equilibri singular («jo sóc la matèria d'aquest llibre», podríem dir a la manera de Montaigne) es construeix el discurs mirià: és ell i el seu món, és ell el que pensa i és d'ell sobre qui escriu. Al llarg d'aquests articles hi ha molt poques al·lusions als «altres», als seus contemporanis, als seus pares en la matèria literària, i quan n'hi ha alguna creiem descobrir un àlter ego, i és com si parlara d'ell per boca d'un altre. El periodista que l'entrevista és un periodista (sense nom), el company que el convida a impartir una conferència és el seu cicerone, però quasi sempre anònim. Tant se val, l'autoritat que destil·la la seua prosa, el judici clar amb què exposa el seu pensament (com ara quan rebutja Miquel de Palol i el desarma amb un moviment d'espasa rapidíssim), resulta tan convincent, tan didàctic, que les víctimes de les seues estocades eviten la rèplica. Les polèmiques periodístiques que ha tingut Mira han estat poques, escassíssimes (Fuster en tingué més, potser perquè de vegades arriscava més, i allargava més el braç que la màniga). Com ell mateix sentència, «sap de què parla».

Evidentment, el lector pot dissentir en algun cas, cosa totalment natural. Siga com siga, el que és més important és com aquest cultiu del jo dota la seua veu d'una personalitat poderosa, que anima la lectura, i que et fa prosseguir. El lector veurà com d'un article passa a un altre, amb facilitat i sense tedi, i això també s'esdevé amb els seus llibres anteriors d'articles. Mira és un articulista eficaç, que controla els temps, que posa la dosi justa d'ironia, la sal necessària. No cau en el sarcasme gratuït, ni en l'estirabot, ni en la digressió, tot està ben calculat i els deures ben fets. Els textos

tenen un ritme ben marcat, estan molt ben estructurats, escrits d'una tirada en el cas d'haver estat publicats en *El País*, o construïts en tres o quatre paràgrafs si són una mica més llargs (els d'*El Temps* o l'*Avui*). Són textos per a ser llegits amb soltesa i comoditat.

La seua estructura també és l'habitual en aquesta mena de textos discursius: comença per unes frases introductòries, marcadament informatives, en què fixa el tema, la raó de ser de l'article, allò que l'ha inspirat. Prossegueix amb el cos de l'article, on exposa la part interpretativa, els arguments, tota la seua erudició literària i antropològica, i on detalla antecedents, casos similars, i prediu possibles conseqüències. I clou l'article amb una frase deliberativa o conclusiva, en què busca comunicar un últim pensament important, fins i tot exhortant el lector a reaccionar, a assumir la seua responsabilitat. En aquest sentit, els títols dels articles són curts, sintètics i informatius: sovint una única paraula que condensa tota la raó de ser de l'article (com ara «Bombes» o «Rovellons»). Són peces curtes on hi ha un desig clar de comunicar, d'exposar racionalment, d'una manera tan clara i neta com siga possible, la seua posició sobre un tema d'actualitat.

Per tot això, en aquests articles apareix més el polític, l'antropòleg, el sociòleg, que l'escriptor, que l'amant dels llibres. La «condició valenciana» permet poques evanescències pels reialmes literaris, i en canvi origina tot aquest combustible, potser més ingrat i caduc. És molt possible que Joan Francesc Mira expresse algun dia que hauria preferit que tots aquests articles sobre els valencians (com ara els seus llibres assagístics) els hagués escrit un altre. I ell

haver-se dedicat plenament a l'ofici d'escriure novel·les i a la plaent dedicació de traduir els clàssics. En algun text, expressa la dedicació invertida i el seu cansament respecte al cas («he dedicat a la qüestió milers d'hores de lectura i de meditació», diu en *Som una nació?*).

Certament, en un «poble normal», Joan Francesc Mira ocuparia un altre lloc en l'Olimp literari. Però el nostre poble és com és, surrealista, i cal assumir el compromís de canviar-lo en la mesura que siga possible. En això també li hem d'estar agraïts, a en Mira. En l'honestedat i constància amb què ha assumit el seu deure cívic.

Martí Domínguez
Universitat de València